

Regeringskansliet
(Justitiedepartementet)
103 33 Stockholm

Remiss: Utvidgat hinder mot erkännande av barnäktenskap (SOU 2017:96)

Utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotivs uppdrag i aktuell utredning var att, oavsett ställningstagande i sak, lämna förslag till författningsändringar som innebär att utländska barnäktenskap¹ inte ska erkännas om någon av parterna var under 18 år när någon av dem kom till Sverige.² Juridiska fakultetsnämnden delar utredningens utgångspunkter och ser positivt på förslaget att långtgående begränsa möjligheten att erkänna utländska barnäktenskap oavsett barnets anknytning till Sverige. En sådan åtgärd bidrar till större enhetlighet vad gäller barns rättigheter i den nationella lagstiftningen på det aktuella området. Fakultetsnämnden ser säkerställandet av alla barns lika rättigheter som särskilt betydande och angeläget i frågor som rör utsatta grupper³ och i synnerhet i frågor som rör individer som befinner sig i situationer där de är särskilt beroende av samhällets skydd. Fakultetsnämnden ser som centralt att frågor som rör erkännandet av utländska barnäktenskap utreds mot bakgrund av särskilt två principiellt viktiga aspekter. Den ena aspekten är frågan om hur barns rätt att vara delaktiga i beslut som rör deras personliga angelägenheter förhåller sig till vårdnadshavarens beslutanderätt. Barns beslutsmognad och rätt att å ena sidan skyddas från att exempelvis behöva fatta beslut av ingripande betydelse, men å den andra sidan ges möjlighet att vara delaktiga, och i viss mån även självständigt besluta, i frågor som rör dem själva, är komplexa områden både juridiskt och i förhållande till andra kunskapsområden. Den andra aspekten av central betydelse för frågan om hinder av erkännande av barnäktenskap är Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen som kräver att alla barn som befinner sig i landet, oavsett hemvist eller medborgarskap, har de rättigheter som framkommer av konventionen.

¹ I utredningen avses med *utländska barnäktenskap* äktenskap som har ingåtts i utlandet där en eller båda parterna var under 18 år vid tidpunkten för ingående av äktenskapet, se delbetänkandet s. 41.

² Se delbetänkandet s. 12.

³ Exempelvis behandlas sambandet mellan barnäktenskap och hedersrelaterat våld och förtryck i utredningen, se s. 49-50. Arbetet med att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck är en angelägen fråga, både i myndighetsarbetet och i samhället i stort. Detta inte minst utifrån alla barns rätt till skydd från våld, skadliga sedvänjor och rätt till delaktighet.

Den nationella regleringen rörande erkännanden av utländska äktenskap har länge utgått ifrån att ett äktenskap ska erkännas i så stor utsträckning som möjligt. Enligt utredningen⁴ finns det i dag begränsade möjligheter att neka erkännande av utländska äktenskap där parterna saknar anknytning till Sverige. Detta oavsett om en eller båda parterna var under 18 år när äktenskapet ingicks. Det är i stort sett enbart om det är fråga om ett tvångsäktenskap eller om ett erkännande strider mot ordre public⁵ som ett erkännande ska nekas. När minst en av parterna har anknytning till Sverige, genom medborgarskap eller hemvist, erkänns emellertid barnäktenskap som huvudregel inte. Det finns dock möjlighet att frågå förbuden mot erkännande om det föreligger synnerliga skäl.

I utredningen föreslås att utländska äktenskap, där parterna saknar anknytning till Sverige, inte ska erkännas om någon av parterna var under 18 år när någon av dem kom till Sverige. Det föreslås vidare att undantagsbestämmelsen avseende synnerliga skäl för erkännande även ska omfatta den nya regleringen.

Utgångspunkten i den svenska äktenskapsrätten är att barn under 18 år inte har nått den mognad som krävs för att kunna ta ställning till de konsekvenser som ett äktenskap innebär.⁶ Sedan 2014 års lagändring avseende dispensmöjligheter finns det inte längre någon möjlighet att ingå äktenskap före 18 års ålder. Det finns därmed inte heller någon möjlighet för barnets vårdnadshavare att medverka till att barnet ingår äktenskap.⁷ Synen på barn i den svenska rättsordningen i stort, är i viss mån splittrad. I vissa hänseenden ses barn som kompetenta, som bärare av rättigheter och som experter på sin egen verklighet. I andra hänseenden ses barn som främst skyddsbehövande och som föremål för omgivningens omsorg och vägledning. När det gäller barns relationer, och då särskilt relationer av sexuell karaktär, har det svenska rättssystemet länge haft en restriktiv hållning till barns rätt till självbestämmande. Barn under 15 år anses inte kunna förfoga över sin egen sexualitet och upp till 18 år betraktas individen som skyddsvärd i detta hänseende.

Fakultetsnämnden tillstyrker åtgärder som innebär att det finns utrymme för individuella bedömningar i frågor som rör barn. Fakultetsnämnden tillstyrker därför att undantaget för erkännanden vid synnerliga skäl ska finnas kvar och att det även omfattar det nya lagförslaget. Fakultetsnämnden intar denna ståndpunkt, trots att den nuvarande undantagsregeln för äktenskap med anknytning till Sverige dels inte nyttjats sedan införandet år 2014,⁸ dels lämnar ett synnerligen begränsat utrymme för erkännande. Fakultetsnämnden instämmer i utredningens slutsats att detta lagförslag begränsar risken att regleringen kommer i konflikt med Sveriges åtaganden enligt EU-rätten eller internationella konventioner. Fakultetsnämnden anser även att det samtidigt ger möjlighet till individuella bedömningar utifrån det enskilda barnets situation, vilket är utgångspunkten vid en barnets bästa-bedömning. Fakultetsnämnden delar emellertid

⁴ Se delbetänkandet s. 11.

⁵ I delbetänkandet framkommer att Skatteverket generellt vägrat erkännande för äktenskap ingångna med barn under 15 år, se delbetänkandet s. 99. Vilket innebär att det nya lagförslaget primärt omfattar barn mellan 15 och 18 år.

⁶⁶ Se prop. 1973:158 s. 95 och delbetänkandet s. 98.

⁷ Tidigare kunde vårdnadshavarens inställning till äktenskapet ha betydelse för dispensbedömningen, prop. 2013/14:208 s. 22-23. Att den underårige eller dennes familj hade uttryckt önskemål om att följa traditionerna inom en viss kultur eller religion ansågs emellertid inte utgöra skäl för dispens.

⁸ Se delbetänkandet s. 19.

utgångspunkten att barn under 18 år främst ska skyddas från de konsekvenser som ett äktenskap kan innebära.

Vidare vill fakultetsnämnden särskilt framhålla betydelsen av ett skyddsnät för de unga som kan riskera repressalier pga. att äktenskapet inte erkänns, inte enbart finns genom ventilen *synnerliga skäl*. I delbetänkandet framkommer det att det inte finns några tydliga exempel på vad som skulle kunna utgöra ett synnerligt skäl, men att skälen måste vara tydliga och mycket starka (att det finns gemensamma barn är exempelvis inte ett tillräckligt skäl). Det anges emellertid att om ett nekat erkännande skulle medföra allvarliga konsekvenser för paret och deras barn finns det en möjlighet till erkännande.⁹ Fakultetsnämnden framhåller att det är av väsentlig betydelse att det finns andra, tydliga, skyddsmekanismer än ett erkännande om ett nekat erkännande medför allvarliga konsekvenser för individerna. Ett erkännande av ett äktenskap ska alltså enbart som en allra sista utväg användas som en skyddsåtgärd. I en sådan situation är barnets egen uppfattning särskilt viktigt att utreda och beakta.

I delbetänkandet anges flertalet rättsliga konsekvenser av dels erkännanden, dels icke erkännanden av utländska äktenskap. Fakultetsnämnden instämmer med utredningen i att de konsekvenser som kan uppstå vid ett icke erkännande (primärt arvsrelaterade frågor) bör väga lättare än det övergripande intresset av att motverka barnäktenskap. Detta bör noteras särskilt eftersom de myndigheter som hanterar frågor om erkännanden inte primärt har en barnskyddande funktion i det hänseendet. Även om skatteverket gör en orosanmälan till socialtjänsten¹⁰ om det framkommer att barnet är gift är inte myndighetens primära syfte att skydda barn. Fakultetsnämnden vill lyfta fram att det är väsentligt att se till vilka konsekvenser som uppstår för den enskilda individen när ett beslut om icke erkännande fattas. Det är av stor betydelse att det säkerställs att kvaliteten i samhällets insatser inte varierar. Fakultetsnämnden vill därmed framhålla det centrala i myndighetssamverkan i frågor som rör barn och unga. Socialtjänsten är den centrala aktören när det gäller barns rätt till stöd och skydd och vad som kommer till socialtjänstens kännedom via andra myndigheter kan således vara av stor betydelse för vilka insatser som beslutas i förhållande till det enskilda barnet. Ytterst kan ett barn tvångsomhändertaras och placeras utanför hemmet om det lever i en riskfylld miljö. En svårighet när det gäller myndighetssamverkan i frågor som rör barn i utsatta situationer är emellertid att det ofta saknas samtycke från barnets vårdnadshavare, och möjligen även barnet, till att sekretessen mellan myndigheterna hävs. Detta gäller inte minst i kontexter som bygger på ett slutet familjesystem. Fakultetsnämnden emotser utredningens analys och förslag i dessa frågor i slutbetänkandet.

Fakultetsnämnden instämmer vidare i huvudsak med utredningens ståndpunkt gällande åldersgränsen för det aktuella lagförslaget och nämnden är införstådd med att en gräns måste dras någonstans. Fakultetsnämnden vill emellertid framhålla att det är av stor betydelse att se till hur unga, myndiga, personer (exempelvis en individ som precis har fyllt 18 år) skyddas efter ett erkännande. I vissa situationer där unga vuxna lever i en riskfylld hemmiljö kan exempelvis reglerna om omhändertaganden enligt LVU aktualiseras. Skyddsnätet som finns för personer under 18 år är tämligen omfattande, medan personer som precis har passerat myndighetsåldern kan leva i svåra förhållanden,

⁹ Se delbetänkandet s. 62.

¹⁰ Detta framgår i delbetänkandet, se s. 116.

men inte ha särskilt långtgående möjligheter till skydd och stöd. Fakultetsnämnden vill framhålla denna grups situation som angelägen att uppmärksamma och utreda.

Fakultetsnämnden vill även lyfta fram att när det gäller individer i utsatta situationer, då i synnerhet barn under 18 år, är det inte nödvändigtvis äktenskapets erkännande eller icke erkännande som är den primära utmaningen. Det centrala är att se till barnets hela situation och levnadsförutsättningar och hur samhället bäst kan skydda barnet eller den unge och vilka medel som finns att tillgå för detta. Det är av vikt att utarbeta hållbara modeller som reellt skyddar barn och unga. Detta gäller särskilt när det rör barn som befinner sig i en utsatt hemmiljö.

Fakultetsnämnden ser även att det skulle vara önskvärt med ett förtydligande rörandet den föreslagna bestämmelsens retroaktivitet och åldern vid äktenskapets ingående samt hur dessa förhåller sig till varandra.

Avslutningsvis kan framföras att fakultetsnämnden anser att de förslag som lämnas i delbetänkandet framstår som väl avvägda och ligger i linje med det barnperspektiv som ska genomsyra lagstiftningen.